

ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА НА ОБ'ЄДНАННЯ

У статті розглядаються основні аспекти прав людини і громадянина, їх важливе значення. Наголошується на визначальному місці права на об'єднання у системі прав людини. Аналізується зміст права на об'єднання та пропонуються окремі зміни до Конституції України. Досліджуються наукові визначення права на об'єднання та пропонується власне його визначення.

Ключові слова: права і свободи людини і громадянина, право на об'єднання, право на свободу мирних зборів, збори, громадські організації.

Войналович М. В. Понятие и сущность конституционного права на объединение.

В статье рассматриваются основные аспекты прав человека и гражданина, их важное значение. Акцентируется внимание на определяющем месте права на объединение в системе прав человека. Анализируется содержание права на объединение и предлагается отдельные изменения в Конституцию Украины. Исследуются научные определения права на объединение и предлагается собственное его определение.

Ключевые слова: права и свободы человека и гражданина, право на объединение, право на свободу мирных собраний, собрания, общественные организации.

Voynalovych M. V. The Meaning And Nature of the Constitutional Right to Assembly.

The article is focused on the main issues of human and citizen rights, and an importance of these rights. The author emphasizes on the determinant role of the right to assembly in the system of human rights. The components of the right to assembly have been analyzed and appropriate changes to the Constitution of Ukraine have been offered. The author examines scientific notions of the right to assembly and offers his own definition on the basis of this analysis.

Keywords: human rights and freedoms, right to assembly, right to freedom of peaceful assembly and association, public organizations.

Конституція України [8] визначила нашу державу суверенною і незалежною, демократичною, соціальною та правовою. За приписами статті 3 Основного Закону права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. У цьому контексті варто відмітити, що наукові дослідження у сфері основних прав людини завжди викликали інтерес, адже наразі залишається ще багато недосліджених питань, які потребують свого вирішення.

У науці конституційного права проблемні аспекти визначених Конституцією України основних прав були предметом багатьох наукових досліджень як вітчизняних, так і зарубіжних учених.

Е. С. Регушевський з цього приводу відмічає, що права, свободи і обов'язки людини і громадянина завжди були в центрі уваги життя суспільства. Не тільки вчені-правознавці, але і практики, чия діяльність постійно пов'язана з вирішенням різноманітних питань у сфері забезпечення, реалізації й охорони прав та свобод людини, займаються розробкою і впровадженням нових ефективних механізмів для здійснення людиною і громадянином своїх прав та свобод [15, с. 4]. На нашу думку, у цьому випадку чи не визначальне значення має те, аби слушні пропозиції як учених-теоретиків, так і практичних працівників були почуті законотворцями та втілені у відповідних нормативно-правових актах, щоб практично регулювати права та свободи людини і громадянина.

Права і свободи людини, на думку В. І. Козлова, є найактуальнішою та найважливішою проблемою, що займає провідне місце у діяльності як окремих держав, так і світової спільноти. Вчений вдало відзначає, що історія розвитку людства – це історія розвитку прав людини, їх еволюція. Зазначена проблема, її розвиток постійно супроводжують людську цивілізацію у процесі її історичного існування. Звичайно, на різних історичних відрізках часу значущість прав людини не була однаковою, однак ця проблематика існувала постійно. Поступово складались різні уявлення про права і свободи, з'являлись нові теорії, нове бачення їх цілісної картини. Набуває поширеного звучання фундаментальна категорія правового статусу людини і громадянина, яка включає в себе цілу низку різних складових. Серед них першочергове значення відіграють саме

права і свободи людини і громадянина, які є головним елементом правового статусу особи. Права людини є тією базовою цінністю, на підставі якої здійснюється взаємодія людей, відбувається координація їхніх вчинків і діяльності. Саме вони дозволяють здолати конфлікти інтересів, протиріччя, боротьбу, забезпечуючи людям вільний статус. Таким чином, права людини – один з найважливіших засобів трансформації абсолютної свободи кожного індивіда окремо в їх вільну взаємодію, в якій свобода набуває рис пізнаної необхідності [7, с. 10].

Безумовно, що стан прав і свобод людини і громадянина в державі залежить від рівня її цивілізованості, забезпечення умов для побудови громадянського суспільства тощо. У даному випадку варто погодитись із згаданим вище науковцем-конституціоналістом, що основні права і свободи як певні можливості, необхідні для існування та розвитку особистості в конкретних історичних умовах, об'єктивно визначаються досягнутим рівнем (економічним, духовним, соціальним) розвитку людства і мають бути однаковими та рівними для всіх людей. Саме вони сприяють рівноправності, свободі та гідному існуванню людини у суспільстві [7, с. 10]. Аналізуючи цю тезу, слід відмітити, що Основний Закон України належним чином відтворює наведені постулати, унормовуючи їх у статтях 21–24, на чому буде акцентуватися увага далі.

Важливо відзначити ту особливість, що належне закріплення, створення механізмів гарантування конституційних прав і свобод людини та громадянина завжди мали пріоритетний характер у діяльності держави, яка проголосила себе демократичною та правовою. Проблемні питання, що виникають в процесі реалізації таких прав їх суб'єктами, мають визначальне значення та першочергово вирішуються державою.

Права і свободи людини і громадянина є предметом вивчення багатьох юридичних дисциплін: конституційного права, цивільного права, трудового права, адміністративного права, міжнародного права тощо. Така багатогранність підходів до вивчення прав людини забезпечує їх плюралізм. Водночас, важливим є те, що саме на конституційно-правовому рівні відбувається законодавче (позитивно-правове) їх закріплення. Як вдало відзначає В. І. Козлов, наука конституційного права України, спираючись на отримані результати інших наук, повинна надавати рекомендації щодо покращення конституційно-правової регламентації прав і свобод [7, с. 11].

Серед усієї системи прав людини визначальне місце посідає право на об'єднання. Реалізація цього права забезпечує функціонування таких визначальних інститутів громадянського суспільства, як громадські організації, політичні партії, професійні спілки тощо.

Право людини на об'єднання є загальноновизнаним світовою спільнотою суб'єктивним правом. Нормативне закріплення цього права є визначальним показником громадянського суспільства. Таке закріплення відбулося у значній кількості міжнародних-правових актів. Безумовно, що кожна із сучасних держав, яка асоціює себе як демократична і така, що прагне побудувати громадянське суспільство, вважає за необхідне унормувати право на об'єднання у національному законодавстві, розвивати його та всіляко гарантувати.

Варто відмітити, що Загальна декларація прав людини, прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року, у статті 20 унормовує право кожної людини на свободу мирних зборів й асоціацій, при цьому ніхто не може бути примушений вступати до будь-якої асоціації. Це право поряд з іншими правами людини, проголошеними Декларацією, складає основу гідності людини та є підґрунтям свободи справедливості та загального миру [5].

Указаний міжнародний документ має всезагальний характер. Тому усі міжнародно-правові акти, що приймалися згодом на міжнародному рівні та стосувалися унормування прав людини у відповідних сферах суспільного життя, мали в безумовному порядку закріплювати право людини на об'єднання як одне із важливих положень, що передбачається цими міжнародними актами.

Зокрема, статтею 22 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права передбачено, що «кожна людина має право на свободу асоціації з іншими, включаючи право створювати профспілки і вступати до них для захисту своїх інтересів. Користування цим правом не підлягає ніяким обмеженням, крім тих, які передбачаються законом і які є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах державної чи громадської безпеки, громадського порядку, охорони здоров'я і моральності населення або захисту прав та свобод інших осіб. Ця стаття не перешкоджає запровадженню законних обмежень користування цим правом для осіб, що входять до складу збройних сил і поліції» [9]. Як свідчить аналіз цього нормативного положення, воно більш широко, порівняно із Загальною декларацією прав людини, розкриває зміст права на об'єднання, оскільки закріплює окрему групу прав – громадянські і політичні.

Відповідно до статті 8 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права «держави, які беруть участь у цьому Пакті, зобов'язуються забезпечити право кожної людини створювати для здійснення і захисту своїх економічних та соціальних інтересів професійні спілки і вступати до них на свій вибір при єдиній умові додержання правил відповідної організації. Користування зазначеним правом не підлягає жодним обмеженням, крім тих, які передбачаються законом і які є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах державної безпеки чи громадського порядку або для захисту прав і свобод інших» [10]. Наведене положення Пакту має спеціальний характер – воно стосується права на об'єднання в особливий вид громадської організації – професійні спілки. Відзначимо, що Україна як учасник цього Пакту також зобов'язана забезпечити всі умови для безперешкодної реалізації зазначеного положення.

За положеннями статті 11 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року кожен має право на свободу мирних зібрань і свободу об'єднання з іншими особами, включаючи право створювати профспілки та вступати до них для захисту своїх інтересів. Як відзначається у частині другій згаданої статті Конвенції, здійснення цих прав не підлягає жодним обмеженням, за винятком тих, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб. Ця стаття не перешкоджає запровадженню законних обмежень на здійснення цих прав особами, що входять до складу збройних сил, поліції чи адміністративних органів держави [4]. Зазначене положення Конвенції кореспондується з приписами Загальної декларації прав людини та якісно доповнює їх.

Важливість права на об'єднання, визнана на міжнародному рівні, слугувала тому, що його закріплення в конституціях демократичних країн стало повсюдним. У цьому аспекті Україна не є винятком. По-перше, Україна приєдналася до згаданих вище міжнародно-правових актів, які відповідно до частини другої статті 9 Конституції України є частиною національного законодавства. По-друге, право на об'єднання у громадські організації закріплено у частині першій статті 36 Конституції України, яка передбачає, що громадяни України мають право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів, за винятком обмежень, встановлених законом в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей. Ніхто не може бути примушений до вступу в будь-яке об'єднання громадян чи обмежений у правах за належність чи неналежність до політичних партій або громадських організацій [8].

Зазначена вище стаття Основного Закону України, що закріплює право на об'єднання, містить у собі ряд важливих конституційних норм, які мають самостійне значення. По-перше, це загальне право на об'єднання, яке поєднує у собі декілька суб'єктивних прав; по-друге, право на свободу об'єднання у політичні партії, як одне із суб'єктивних прав на об'єднання, що реалізується стосовно одного з видів об'єднань; по-третє, це право на свободу об'єднання у громадські організації; по-четверте, це норма, що гарантує свободу реалізації права на об'єднання, встановлюючи водночас окремі обмеження цього; по-п'яте, це норма щодо заборони примусу до вступу в будь-яке громадське об'єднання, а також обмеження у правах на підставі участі або неучасті у відповідних об'єднаннях.

Як свідчить правовий аналіз, подібне формулювання міститься і в указаній нами раніше статті 11 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, де передбачено одночасно право на свободу мирних зібрань; право на свободу об'єднання з іншими особами; право створювати профспілки; право вступати до профспілок для захисту своїх інтересів. Різниця полягає у тому, що в Конституції України в одній частині статті 36 поряд передбачено право на свободу об'єднання у політичні партії та право на свободу об'єднання у громадські організації.

На нашу думку, у цьому випадку доцільно було б передбачити в окремих частинах однієї статті Конституції України такі права громадян, як загальне право на об'єднання та право на об'єднання у політичні партії. Така позиція обґрунтовується з точки зору розуміння сутності зазначених правових категорій та й, власне, загальними правилами юридичної техніки. За наявної ж ситуації при використанні частини першої статті 36 Основного Закону слід одночасно тлумачити дві норми, включені до неї, що мають різний внутрішній зміст.

Варто відзначити, що пропоноване нами унормування стосовно окремого закріплення загального права на об'єднання та самостійних суб'єктивних прав, які входять до нього (права на об'єднання у політичні партії) має місце у міжнародних нормативно-правових актах. Йдеться,

зокрема, про Загальну декларацію прав людини, де у частині першій статті 20 закріплено право кожної людини на свободу мирних зборів і асоціацій, а в частині четвертій статті 23 передбачається право кожної людини створювати професійні спілки і входити до професійних спілок для захисту своїх інтересів. Хоча, як бачимо, в Конституції України у даному випадку йдеться про право на об'єднання у політичні партії. У свою чергу право громадян на участь у професійних спілках передбачено у частині четвертій статті 36 Основного Закону.

Водночас, гадаємо, що й одночасне закріплення у частині першій статті 36 Конституції України поряд із правом на об'єднання у будь-які громадські організації також і права на об'єднання у політичні партії має свої переваги. Це проявляється у тому, що таке унормування (поряд із загальним правом на об'єднання у громадські організації також і його самостійного суб'єктивного права на об'єднання у політичні партії) дає можливість у взаємозв'язку більш якісно зрозуміти сутність та правову природу права на об'єднання.

Повертаючись до зазначеного вище положення частини першої статті 20 Загальної декларації прав людини, слід акцентувати увагу на тому, що у ньому поряд поєднуються такі суб'єктивні права, як право кожної людини на свободу мирних зборів та свободу асоціацій. У цьому випадку слід з'ясувати, чи не свідчить це про єдність природи змісту мирних зборів і асоціацій або відображає єдине їх призначення як форми колективного формування і вираження позицій з різних питань суспільного життя. Вважаємо, що наявність у таких прав загальних ознак дозволяє провести порівняльний їх аналіз, а це у свою чергу допоможе більш чітко зрозуміти визначення конституційно закріпленого терміна «об'єднання».

Як відомо, закріплення таких прав на конституційному рівні в Україні здійснено в окремих статтях (статті 36 та 39). Зокрема, відповідно до частини першої статті 39 Основного Закону України громадяни мають право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації [8]. Наявність такого права у громадян України, на думку В. І. Козлова, є гарантією реалізації таких важливих прав та свобод як свобода слова та думки, свобода вільного вираження своїх поглядів, свобода віросповідання та інших, що є найважливішими атрибутами функціонування правової держави [7, с. 45]. Вважаємо, що із зазначених у конституційній нормі організаційних форм більшою мірою ознакам об'єднання відповідають збори громадян.

Деякі вчені, досліджуючи право проводити збори та власне самі збори як одну із форм публічних заходів, стверджують, що збори – це спільна присутність групи громадян у певному місці у конкретно визначений час з метою колективного обговорення та вирішення будь-яких проблем та питань [11, с. 66]. Для зборів характерні наступні відмінні від простої сукупності людей, що знаходяться в одному місці, риси: 1) відносна монолітність з точки зору внутрішньої організації учасників, що забезпечує їх спільну роботу; 2) просторова локальність заходу, що дозволяє використовувати організаційні методи для прийняття рішень; 3) активність спрямована «всередину» зборів. Усе це сприяє окресленню мети учасників зборів та її врахуванню у спільних рішеннях [6, с. 59]. Гадаємо, що визначення вченими ознаки зборів свідчать про спільну та усвідомлену діяльність їх учасників, яка спрямована на вирішення певних проблемних питань. Разом з тим, можемо вести мову у даному випадку і про спільність цієї характеристики зборів громадян з метою функціонування об'єднань громадян.

Спільним між зборами людей та об'єднанням громадян є те, що конкретні питання в об'єднанні вирішуються в організаційній формі зборів, тобто громадяни – члени об'єднання – проводять збори для вирішення відповідних питань порядку денного. Постійність інтересу діяльності об'єднання громадян, що є його метою, як важлива характеристика, є наслідком стійкості, стабільності такого об'єднання.

Підсумовуючи вищевикладене, відзначимо, що об'єднання громадян відрізняється від зборів більш високим рівнем організованості, що ґрунтується на існуванні постійного інтересу, задля досягнення якого й утворюється об'єднання, функціонуванні відповідних органів, наявності правосуб'єктності в об'єднання. Усе це свідчить про те, що об'єднання як одна із форм вияву громадянської активності має важливе суспільне значення, а тому потребує детального правового регулювання його організації та діяльності. Саме ж право громадян на об'єднання потребує закріплення належних правових гарантій його реалізації.

Аналізуючи право на об'єднання у громадській організації, закріплене у частині першій статті 36 Конституції України, слід з'ясувати розуміння самого термін «об'єднання» як певного процесу, чітко регламентованого на законодавчому рівні. На наш погляд, його слід розглядати як нормативно визначену поведінку громадян, спрямовану на встановлення або підтримку організаційно вираженої єдності однієї особи з іншою – громадської організації.

З'ясування конституційно визначеного права громадян на об'єднання свідчить, що організаційно-правовою формою такого об'єднання можуть виступати політичні партії, громадські організації. Відповідно до статті 1 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» професійна спілка (профспілка) – добровільна неприбуткова громадська організація, що об'єднує громадян, пов'язаних спільними інтересами за родом їх професійної (трудової) діяльності (навчання) [13]. Таким чином, Конституція України також передбачає право громадян на об'єднання у професійні спілки.

У частині третій статті 36 Основного Закону передбачено право громадян на участь у професійних спілках з метою захисту своїх трудових і соціально-економічних прав та інтересів. Отже, у широкому розумінні право громадян на об'єднання включає, поряд із правом створювати відповідні громадські організації, також й інше суб'єктивне право – вступати у вже існуючі громадські організації, утворені в результаті реалізації права на об'єднання іншими громадянами. Такий висновок випливає й з того, що за приписами частини четвертої згаданої статті Конституції України ніхто не може бути примушений до вступу в будь-яке об'єднання громадян. Разом з тим під словосполученням «не може бути примушений до вступу» розуміється відсутність обов'язку вступати у громадську організацію, а, як наслідок, наявність права громадян не вступати у відповідне об'єднання.

Отже, виходячи із загального розуміння права громадян на об'єднання, закріпленого у статті 36 Конституції України, вбачається, що воно включає у себе наступні правомочності його суб'єктів: право утворювати об'єднання у різних організаційно-правових формах; право вступати в утворені об'єднання; право брати участь у функціонуванні об'єднання; право виходу із об'єднання.

Таке бачення права на об'єднання визначає його як загальне право. Тому реалізація будь-якого із перерахованих вище суб'єктивних прав, які впливають із права на об'єднання, дозволяє нам говорити про реалізацію власне права на об'єднання.

Наразі ж вважаємо за доцільне розглянути доктринальні визначення та бачення права громадян на об'єднання з метою їх узагальнення та на цій основі формулювання власного його визначення, яке б мало узагальнюючий характер.

На думку Н. П. Гаєвої, право на свободу об'єднання – одне з фундаментальних конституційних прав людини і громадянина. Основні аспекти конституційного права на свободу об'єднання, як вважає вчена, можуть бути сформульовані приблизно так: а) зміст права на свободу об'єднання містить такі можливості: створювати об'єднання громадян; вступати до будь-якого об'єднання громадян; утримуватися від вступу; вільно виходити в будь-який час з об'єднання громадян; б) в основі цього права – добровільність, тобто всі перелічені можливості реалізуються громадянами на засадах добровільності; в) утворення об'єднань громадян чи вступ до них використовуються для здійснення і захисту спільних інтересів, проте водночас сприяють реалізації прав і свобод громадян (тобто індивідуальних потреб); г) громадяни утворюють об'єднання громадян за своїм вибором без попереднього на те дозволу органів державної влади та органів місцевого самоврядування; д) право на утворення об'єднань громадян реалізується як шляхом об'єднання фізичних осіб, так і колективних членів [14, с. 68–69]. На нашу думку, дослідниці у розглядуваному випадку доцільно було б, узагальнивши всі вказані прояви права на свободу об'єднання, запропонувати визначення цього права. Хоча й окремі елементи такого визначення Н. П. Гаєва намагалася запропонувати, вказавши про фундаментальність даного конституційного права.

На думку В. І. Козлова, право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації займає особливе місце серед прав, які впливають на формування в Україні громадянського суспільства та правової держави [7, с. 37]. З такою позицією ми солідарні, проте відзначимо, що вчений тут визначає лише значення розглядуваного права на свободу об'єднання та не пропонує його доктринального визначення.

Т. Васильєва підтримує позицію, що право на свободу об'єднань слід розглядати як загальну здатність осіб об'єднуватися в організацію для досягнення різних цілей без будь-якого втручання з боку держави [2, с. 125]. На наше переконання, така висловлена категоричність не є вдалою, оскільки за приписами частини першої статті 37 Конституції України діяльність політичних партій та громадських організацій, програмні цілі або дії яких спрямовані на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, на розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі,

посягання на права і свободи людини, здоров'я населення, забороняються. Таким чином, держава в особі її органів має контролювати, аби утворена відповідна громадська організація в процесі своєї діяльності не здійснювала згадані заборонені дії.

Дещо подібно до Т. Васильєвої розглядає право на об'єднання й Т. В. Шаповал. Як зазначає дослідниця, об'єднання громадян утворюються на основі вільного вибору їх членів, а конституційне закріплення відповідного права зобов'язує державу забезпечити умови його реалізації. Визначення меж утручання держави у реалізацію громадянами права на свободу об'єднання, оцінка конкретних актів і дій державної влади з цього приводу мають ґрунтуватися на розумінні того, що в статті 36 Основного Закону України йдеться не про право на об'єднання (для людини як суспільної істоти це подібно «праву дихати повітрям»), а про право на свободу об'єднання, тобто право на свободу від утручання держави при вирішенні громадянами питань утворення потрібних їм об'єднань, членства в таких об'єднаннях тощо [17, с. 139]. Вище ми наголосили на тому, що держава все ж зберігає за собою контрольні функції з тим, щоб утворення та діяльність громадських організацій відповідали Основному Закону України.

Досліджуючи конституційно-правовий статус громадських організацій України, О. М. Ващук окрему увагу приділила з'ясуванню природи самого права на об'єднання через призму розуміння конституційних прав узагалі. Як наголошує дослідниця, конституційні права і свободи – це встановлені Українською державою, закріплені в її Конституції та інших законах певні можливості, які дозволяють кожному громадянину обирати вид своєї поведінки, користуватися економічними і соціально-політичними свободами та соціальними благами як в особистих, так і в суспільних інтересах. Конституційні права вирізняються із загальної системи прав як за змістом, так і за формою закріплення й зумовлюють їх вирішальну роль у визначенні соціального та правового становища особи в суспільстві і державі. Конституційні права, на її думку, характеризуються наступними юридичними особливостями: виникають безпосередньо з Конституції, яка визначає їх зміст і обсяг; виражають насамперед і безпосередньо відносини та зв'язки громадянина й держави; діють постійно; зміст і обсяг конституційних прав й свобод для всіх громадян однакові; реальність конституційних прав й свобод забезпечується не стільки індивідуальними зусиллями окремого громадянина, скільки державним і суспільним ладом [3, с. 15–16]. Запропонована загальна характеристика конституційних прав є вдалою та цілком може бути використана при формулюванні власного визначення конституційного права громадян на об'єднання у громадські організації.

Аналізуючи власне право на об'єднання, О. М. Ващук не пропонує його визначення, разом з тим наводить цілком доречні характеристики цього права. Зокрема, вчена відстоює позицію, що право на об'єднання є одним із тих суб'єктивних прав, які суттєво впливають на реалізацію всього комплексу прав і свобод особистості і є одним з найважливіших інститутів конституційного права. Це визначає універсальне, багатопланове значення права на об'єднання і є важливим засобом як соціалізації особистості, так і формування громадянського суспільства в цілому [3, с. 17]. На думку іншого вченого, особливістю права на об'єднання є його реалізація в колективній формі, здійснення в громадськості, асоціації [1, с. 12].

Е. Є. Регушевський вказує, що для реалізації громадянами своїх законних інтересів у галузі управління державними справами Конституція закріпила право громадян на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації (стаття 36 Конституції України), покликані сприяти формуванню і вираженню політичної волі громадян, брати участь у виборах [15, с. 34]. На наше переконання, з такою позицією не можна погодитись повною мірою, оскільки громадські організації, на відміну від політичних партій, не завжди свою діяльність спрямовують на задоволення політичних інтересів. Крім того, наприклад, за приписами статті 12 Закону України «Про вибори народних депутатів України» [12] громадські організації не є суб'єктами виборчого процесу, а такими є політичні партії.

Принагідно слід звернути увагу й на позицію Конституційного Суду України, викладену у Рішенні від 13.12.2001 р. № 18-рп/2001. Так, єдиний орган конституційної юрисдикції в Україні наголосив на тому, що гарантоване частиною першою статті 36 Конституції України право на свободу об'єднання, в тому числі у громадські організації, для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів слід розглядати як правову і фактичну можливість добровільно, без примусу чи попереднього дозволу утворювати об'єднання громадян або вступати до них. Утворення об'єднаннями громадян, зокрема громадськими організаціями, спілок між собою (як форми об'єднання) ґрунтується на реалізації відповідного права громадянами, які є членами цих організацій. Разом з тим відзначено,

що обов'язком правової держави є, зокрема, невтручання як у реалізацію громадянами права на свободу об'єднання, так і в діяльність самого об'єднання, «за винятком обмежень, установлених законом в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей» [16].

Таким чином, на основі аналізу наведених вище доктринальних бачень стосовно права громадян на об'єднання запропонуємо власне узагальнююче його визначення. *Право громадян на об'єднання* – це одне з фундаментальних конституційних прав, реально існуюча встановлена та гарантована державою, визнана міжнародним співтовариством правова і фактична можливість громадян добровільно, без примусу створювати відповідні об'єднання у різних організаційно-правових формах (для здійснення та захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів, за винятком обмежень, установлених законом), вступати у вже існуючі громадські організації, утворені в результаті реалізації права на об'єднання іншими громадянами, брати участь у функціонуванні об'єднання, виходу з нього.

Список використаних джерел:

1. Алиев А. А. Конституционное право на объединение в системе прав и свобод человека и гражданина / А. А. Алиев. – М. : Закон и право, ЮНИТИ, 2000. – 207 с.
2. Васильева Т. Свобода объединений : понятие, субъекты, гарантии и пределы защиты / Т. Васильева // Конституционное право : Восточно-европейское обозрение. – 2003. – № 1. – С. 123–140.
3. Ващук О. М. Конституційно–правовий статус громадських організацій України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Ващук Оксана Миколаївна. – К., 2004. – 207 с.
4. Європейська конвенція про захист прав людини та основних свобод від 4.11.1950 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/rada/show/995_004.
5. Загальна декларація прав людини. Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
6. Ковалев В. Т. Свобода собраний, митингов, шествий и демонстраций: проблемы законодательного регулирования / В. Т. Ковалев // Самоуправление: теория и практика. – М., 1991. – С. 52–65.
7. Козлов В. І. Колективні політичні права і свободи громадян України: конституційно-правовий аналіз : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Козлов Володимир Іванович. – Харків, 2008. – 224 с.
8. Конституція України від 28.06.1996 р., № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
9. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_043.
10. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16.12.1966 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/rada/show/995_042.
11. Нудненко Л. А. Теоретические основы права граждан РФ на проведение собраний, митингов, шествий и пикетирования / Л. А. Нудненко // Журнал российского права. – 2000. – № 12. – С. 64–73.
12. Про вибори народних депутатів України : Закон України від 17.11.2011 р. № 4061-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 10–11. – Ст. 73.
13. Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності : Закон України від 15.09.1999 р. № 1045-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 45. – Ст. 397.
14. Проблеми реалізації Конституції України : теорія і практика : Монографія / [В. Ф. Погорілко, Л. Т. Кривенко, В. Б. Авер'янов та ін.] ; відп. ред. В.Ф. Погорілко. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України : А.С.К., 2003. – 652 с.
15. Регушевський Е. Є Конституційно-правові гарантії політичних прав та свобод людини і громадянина в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Регушевський Едуард Євгенович. – К., 2004. – 230 с.
16. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень абзацу четвертого статті 2, частини другої статті 6, частин першої, другої статті 10 Закону України «Про молодіжні та дитячі громадські організації» (справа про молодіжні організації) від 13.12.2001 р. № 18-рп/2001 // Офіційний вісник України. – 2001. – № 51. – Ст. 2310.

17. Шаповал Т. В. Конституційний інститут політичних прав і свобод в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Шаповал Тетяна Віталіївна. – К., 2009. – 193 с.

*** *Войналович Максим Вікторович – здобувач Інституту законодавства Верховної Ради України.***